

حجاب و پوشش بانوان در ایران باستان

در یک نگاه کلی، لباس و پوشش سه خاصیت اساسی برای آدمی دارد، اول اینکه او را در برابر سرما و گرما محافظت می‌کند، دوم آنکه باحیای ذاتی انسان تناسب دارد و او را به میزان لازم مستور می‌نماید و از دید دیگران می‌پوشاند و سوم برای او ایجاد زیبایی و متانت می‌کند و برای انسان زینت محسوب می‌شود.

پوشش بانوان در هر دوران، نمادی از جایگاه زن در هر فرهنگ و تمدن است. با یک نگاه کلی به تاریخ درمی‌یابیم که زن در مشرق زمین پوششی کامل‌تر نسبت به زنان غربی داشته است و با مطالعه در تاریخ درمی‌یابیم، نگاه به زن در ایران، با نگاه به زن در غرب تفاوت داشته است و نحوه‌ی پوشش ایرانیان حتی قبل از ورود اسلام به ایران بسیار کامل و در واقع منحصر به فرد بوده است که شاید نمونه‌ی آن را به این شکل نتوانیم در اقوام و مناطق دیگر پیدا کنیم.

در بررسی اعصار و دوران مختلف در ایران، شاهد نوع خاصی از پوشش هستیم که تا حد بسیار زیادی بانوان از آن استفاده کرده‌اند و آثار و شواهد این موضوع را در سنگ تراشه‌ها و آثار باقی‌مانده از آن دوران مشاهده می‌کنیم.

البته این نکته را باید متذکر شد که حجاب، فقط یک پوشش ساده نیست بلکه یک سبک و روش از زندگی است. چه بسا فردی خود را پوشانده باشد، اما حجاب نداشته باشد. چرا که حجاب همواره با گزاره‌ای به نام حیا همراه بوده است.

حجاب در ایران از اموری بوده است که برخی از شرق‌شناسان نسبت به آن مطالبی نوشته‌اند. هانری رونه دالمنی، دانشمند فرانسوی در کتاب خود با نام «سفرنامه از خراسان تا بختیاری» می‌نویسد: اگر به تاریخ مراجعه کنیم، می‌بینیم که این رسم در زمان‌های پیشین هم در ایران معمول بوده است. زن زرتشتی با لباس بیرون بوده است و مستوری، پوشیدگی و حجاب زنان علامت شأن، شوکت و احترام محسوب می‌شده است.¹¹

حجاب در زمان مادها

بر اساس آنچه در کتاب‌های تاریخی آمده است، در میان مادها زنان فقط دو دست خود را باز می‌گذاشته‌اند و نیوشاندن هر یک از قسمت‌های دیگر بدن خلاف ادب محسوب می‌شده است. آنان شلووار و پیراهن کتانی و دو لباس رو داشتند. اختلاف لباس زنان و مردان در این بود که پیراهن زنان شکاف و تزئینات بسیار داشت و به رنگ‌های شاد بود. برای پوشاندن سر از یک سربند که در زیر چانه به وسیله دو بست محکم می‌شد، استفاده می‌کردند و روی این سربند نیز یک روسری بزرگ به نام «مکتو» می‌پوشیدند.^{۱۲}

حجاب زنان در دوره‌ی پارسی‌ها

مهر به جا مانده از دوره‌ی پارسی‌ها، دو زن را نشان می‌دهد که هر یک پیراهنی بلند تا پشت پا پوشیده‌اند و بخش پایین دامن آن‌ها ریشه‌دار است و قد آن نیز چون پیراهن بانوی نقش، جابه‌جا و به صورت افقی، بخش‌بندی شده است و به نظر می‌رسد که پوستینی باشد و بر روی آن روپوشی چون چادری کوتاه که دامنی نیم‌گرد و نیم‌اندام را می‌پوشاند، پوشیده‌اند. موی سر آن‌ها پرپشت و کوتاه است و پشت سرشان جمع شده است. این شکل، یادآور بانوان منقوش بر مهر استوانه‌ای آشوری است.^{۱۳}

حجاب در زمان هخامنشی

تصاویر زنان در دوره‌ی هخامنشی بسیار محدود است و این به دلیل اهمیت فوق‌العاده‌ای بوده که برای زنان قائل بودند، به‌گونه‌ای که حتی تصویر کردن آنان نیز، ممنوع شده بود. برای مثال، در تخت جمشید هیچ عکسی از زنان دیده نمی‌شود.

آثار تاریخی از نقش زنان، بسیار محدود است، اما در همین آثار محدود هم می‌توان نشانه‌های آشکاری از نحوه‌ی پوشش آن دوران را دید. برای مثال تصویری که در غرب ترکیه در تپه‌ی دهکده‌ی ارگیلی پیدا شده است، سه زن پارسی سوار بر اسب را نشان می‌دهد که هر سه زن پوششی شبیه چادر دارند و بلندی آن تا زانو می‌رسد. هر دودت و استرابون پوشیدگی زنان طبقه‌ی ممتاز ایران کهن را امری متداول دانسته است و آن را نوعی اشرافیت محسوب می‌کرده‌اند. آن‌ها تأیید کرده‌اند که زنان طبقات دیگر اجتماع، از این امر مستثنا بوده‌اند.^{۱۴}

در کتاب تاریخ ویل دورانت در مورد نحوه‌ی رفتار و پوشش بانوان در دوران هخامنشی می‌نویسد: زنان طبقات بالای اجتماع، فقط با تخت روان روپوش‌دار از خانه بیرون می‌آیند. زنان شوهردار حق نداشتند هیچ مردی را، حتی اگر پدر یا برادرشان باشد، ببینند. در نقش‌هایی که از ایران باستان بر جای مانده است، هیچ‌وقت صورت زن دیده نمی‌شود و نامی از ایشان به نظر نمی‌رسد. کنیزکان، آزادی بیش‌تری داشتند، چون لازم بود از مهمانان خواجه‌ی خود پذیرایی کنند.^{۱۵}

حجاب در دوره اشکانیان

پوشاک بانوان در دوره‌ی اشکانیان، پیراهنی بلند است که تا روی زمین می‌رسیده است و نیز فراخ و پرچین، آستین‌دار و یقه راست بوده است. پیراهن دیگری داشتند که روی اولی می‌پوشیدند. قد این پیراهن نسبت به اولی کوتاه و یقه‌باز بوده و روی این پیراهن چادری سر می‌کردند.^{۱۶}

مجسمه‌ای از بانوان دوره اشکانی در موزه‌ی پالمیر دمشق وجود دارد که پوشاک بانوان آن دوره را بسیار روشن می‌نمایاند. این بانو درحالی‌که نشسته است، چادری او را پوشانده است. گوشه‌ی چادر در زیر یک تکه فلز بیضی‌شکل نقش‌زده، بند است. عمامه‌ای بر سرش نهاده و نواری فلزی موی بالای پیشانی او را نگه‌داشته است و رشته‌هایی از جواهر، زیور عمامه و موی اوست. یک رشته گردن‌بند چسبیده به گردن دارد و پایین‌تر از آن دور یقه‌ی پیراهن رویی نمایان است.^{۱۷}

حجاب در دوره‌ی ساسانیان

پوشاک بانوان این دوره را فقط از روی نقوش سنگی یا طرح‌های روی ظروف باید جست‌وجو کرد، زیرا مورخان در این باره مطلبی نگفته‌اند. از مقایسه‌ی نقوش سنگی آنها با نقوش دیگر، به نظر می‌رسد، بانوان دوره‌ی ساسانی پیراهن بلند و بسیار پرچین و فراخ می‌پوشیده‌اند و گاهی آن را به وسیله‌ی نواری در حوالی سینه (یا کمی پایین‌تر)، جمع کرده و می‌بستند. چادر که از دوره‌های پیش هم‌چنان مورد استفاده‌ی زنان ایران بوده است، در این دوره نیز به صورت‌های مختلف مورد استفاده بوده است.¹⁸

برخی شواهد نشان می‌دهد زنان عهد ساسانی محبوب بوده‌اند و صورت خود را می‌پوشاندند و گیسوان خود را پنهان می‌کردند. بعد از شکست ایران از اعراب سه تن از دختران کسری شاه ساسانی را نزد عمر آوردند. آن‌ها با پوشش و نقاب، چهره‌ی خود را پوشانده بودند. عمر دستور داد که پوشش از چهره بردارند تا خریداران بیش‌تری پیدا کنند، اما دوشیزگان ایرانی از برهنه کردن صورت، خودداری می‌کردند. عمر خواست با تازیانه آنان را وادار کند و آنان گریستند. در آن حال حضرت علی علیه‌السلام به عمر فرمودند: در رفتار مدارا کن، از پیامبر شنیدم که می‌فرمودند: بزرگوار و شریف هر قومی را که خوار و فقیر شده است، گرامی دارید. عمر پس از شنیدن فرمایش آن حضرت، آتش خشمش فرو نشست.¹⁹

پوشی زنان ایرانی مقارن با دوره‌ی ظهور اسلام و بعد از آن

با مشاهده و بررسی جزئیات پوشاک بانوان که بر روی پارچه‌ها و الواح نقش بسته و نیز نقاشی‌هایی که از کمال‌الدین بهزاد و دیگران بر جای مانده است، پوشاک بانوان در طی چند قرن به شکل‌های ذیل بوده است:

قبای سه‌ربعی آستین‌کوتاه، جلو بسته با یقه‌ای افقی. این قبا گاهی جلو باز نیز بوده است و یقه‌ی آن سه‌گوش و تا وسط سینه می‌رسیده است.

قبای بلند آستین کوتاه، جلو باز که گاهی بر روی شانه‌ی آن زردوزی و گلاب‌دوزی می‌کردند.

پیراهن بلند آستین کوتاه، جلو باز، دکمه‌دار و یقه‌ی سه‌گوش با برگردان.

سرپوش بانوان از عرق‌چین، چارقد، لچک، نوار و یک نوع روسری توری یا پارچه‌ای به شکل مخصوص تشکیل می‌شده است. عرق‌چین در زیر لچک و مستقیماً روی موی سر، استفاده می‌شده است. هم‌چنین بانوان گاهی گیسوهای بلند خود را به وسیله‌ی توری محافظت می‌کردند.²⁰

باری، شواهد تاریخی نشان‌گر آن است که حجاب و پوشش خاصی که در میان زنان ایرانی رایج بوده، پوششی تقریباً کامل و پوشیده بوده است. به‌خصوص در میان زنان طبقه‌های بالا و اشراف‌زادگان، این مسئله بسیار مورد اهمیت بوده است.

پی‌نوشت‌ها:

- [1] هانری رونه دالمنی، سفرنامه از خراسان تا بختیاری، ترجمه‌ی محمدعلی فره‌وشی، انتشارات امیر کبیر، تهران، ص ۲۹۵
- [2] دایره‌المعارف زن ایرانی، به سرپرستی مصطفی اجتهادی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بنیاد دانش‌نامه‌ی بزرگ فارسی، ۱۳۸۲، ص ۳۷۲
- [3] ضیاءپور، جلیل، پوشاک باستانی ایرانیان از کهن‌ترین زمان تا پایان شاهنشاهی ساسانیان، تهران، اداره‌ی کل موزه‌ها و فرهنگ عامه، ص ۵۸
- [4] دایره‌المعارف زن ایرانی، به سرپرستی مصطفی اجتهادی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بنیاد دانش‌نامه‌ی بزرگ فارسی، ۱۳۸۲، ص ۳۸۰
- [5] ویل دورانت، تاریخ تمدن، انتشارات علمی فرهنگی، تهران، ج ۱، ص ۴۳۴
- [6] ضیاءپور، جلیل، پوشاک باستانی ایرانیان از کهن‌ترین زمان تا پایان شاهنشاهی ساسانیان، تهران، اداره‌ی کل موزه‌ها و فرهنگ عامه، ص ۱۹۴
- [7] همان، ص ۱۹۹
- [8] همان، ص ۳۰۷
- [9] وشنوی، قوام‌الدین، حجاب در اسلام، ترجمه‌ی احمد محسنی گرگانی، قم، ص ۵۹
- [10] ضیاءپور، جلیل، پوشاک باستانی ایرانیان از کهن‌ترین زمان تا پایان شاهنشاهی ساسانیان، تهران، اداره‌ی کل موزه‌ها و فرهنگ عامه، ص ۱۵۸